

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ ΑΜΕΣΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ (του Γιώργου Κουτσαντώνη)

✘ *Ακυρωτικό δημοψήφισμα – 17 Απριλίου του 2016 στην Ιταλία**

Ένα ζήτημα που εδώ και χρόνια έχει κυριαρχήσει και παραμένει κυρίαρχο στην πολιτική συζήτηση, είναι η κρίση ορισμένων μελών της Ευρωζώνης λόγω του υπερβολικού δημόσιου χρέους, η οποία θέτει σε κίνδυνο τη σταθερότητα και τη βιωσιμότητα του ίδιου του ευρώ, αλλά και γενικότερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πώς προέκυψε, για καθεμιά χώρα, αυτός ο υπερδανεισμός και το επακόλουθο χρέος (δημόσιο και/ή ιδιωτικό που τελικά φαίνεται πως μετατρέπεται σε δημόσιο) είναι ασφαλώς σημαντικό να αναλυθεί και η έρευνα πάνω στα αίτιά του είναι ανοιχτή, γεμάτη αμφισημίες και αντιπαραθέσεις.

Ανεξάρτητα όμως από την παραπάνω διαδικασία εξεύρεσης των αιτιών και της αλήθειας για το χρέος, θα έπρεπε να αναλογιστούμε το εξής: όπως και εάν προέκυψε αυτή η υπερχρέωση, είναι γεγονός ότι έγινε με τη σιωπηρή συναίνεση της συντριπτικής πλειοψηφίας των πολιτών (οι οποίοι ποτέ δεν ρωτήθηκαν για συγκεκριμένα οικονομικά ζητήματα), απλά περιορίστηκαν στην εκλογή των κομμάτων της επιλογής τους. Αυτός μάλιστα ο θεσμικός περιορισμός συνεχίζει να αποτελεί Συνταγματική επιταγή σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρωζώνης. Έτσι η οποιαδήποτε άμεση συμμετοχή, στις πολιτικές αποφάσεις που αφορούν τα δημόσια οικονομικά, αποκλείεται σε τέτοιο βαθμό που στα αντίστοιχα Συντάγματα δεν επιτρέπονται τα δημοψηφίσματα για φορολογικά και οικονομικά θέματα. Θα πρέπει λοιπόν να αναρωτηθούμε εάν -υπό το φως των δημοσιονομικών-οικονομικών εξελίξεων στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης- αυτός ο αποκλεισμός των πολιτών από τα οικονομικά ζητήματα, ήταν ένα δικαιολογημένο προληπτικό μέτρο.

Αρχικά πρέπει να τονιστεί ότι το δημόσιο χρέος είναι ένα θεμελιώδες ζήτημα που βαραίνει την οικονομία και φυσικά επηρεάζει άμεσα το πορτοφόλι των φορολογουμένων. Παρά το γεγονός ότι οι φορολογούμενοι -οι σημερινοί και κυρίως οι αυριανοί- θα κληθούν να πληρώσουν το λογαριασμό, δεν τους επιτρέπεται να εκφράσουν τη γνώμη τους σχετικά με συγκεκριμένες αποφάσεις επί των δημοσίων οικονομικών. Αυτό μάλιστα αποτελεί ένα από τα βασικά επιχειρήματα που διατρανώνονται όταν ανοίγει η συζήτηση για την ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών μέσω δημοψηφισμάτων. Δηλαδή ότι οι πολίτες δεν πρέπει να συμμετέχουν στις αποφάσεις που αφορούν οικονομικά και φορολογικά θέματα διότι υπάρχει ο κίνδυνος αυτή η περισσότερη «δημοκρατία» να μειώσει την ικανότητα διακυβέρνησης, και ότι οι πολίτες -σε αντίθεση με τους πολιτικούς που είναι υπεύθυνοι και εργάζονται για το κοινό καλό- θα μπουκ στον πειρασμό να μειώσουν δραστικά τους φόρους. Ωστόσο τα γεγονότα επιβεβαιώνουν ακριβώς το αντίθετο: στην Ελλάδα, για παράδειγμα, μαζί με όλα τα άλλα πολιτικά ζητήματα, έτσι και τα οικονομικά και φορολογικά, έχουν αποκλειστεί εντελώς ακόμη και από το ένα και μοναδικό είδος «δημοψηφίσματος» που προβλέπεται από το Σύνταγμα. Φυσικά στην πραγματικότητα δεν πρόκειται καν για δημοψήφισμα αλλά για plebiscite καθώς στην Ελλάδα αυτό μπορεί να προκληθεί αποκλειστικά από την κυβέρνηση. Οι Έλληνες πολίτες επομένως δεν είχαν ποτέ κανένα θεσμικό λόγο πάνω στον προϋπολογισμό, σε κανένα επίπεδο και με οποιονδήποτε τρόπο.

Η πραγματικότητα είναι ότι σήμερα τα κράτη είναι υπερχρεωμένα, διότι αυτό ακριβώς επιθυμούσαν και αυτό έκαναν συστηματικά τα κυβερνητικά κόμματα. Φυσικά και σε άλλες χώρες μέλη της ΕΕ, όπου το ευρώ είναι πλέον σε κίνδυνο λόγω του δημόσιου χρέους όπως η Ισπανία, και η Πορτογαλία, δεν έχει ποτέ διεξαχθεί ούτε ένα εθνικό δημοψήφισμα για θέματα που αφορούν τις δημόσιες δαπάνες. Είναι ακριβώς αυτός ο αποκλεισμός των πολιτών από όλες τις αποφάσεις, επί της δημοσιονομικής πολιτικής, που ευνόησε την υπερχρέωση. Που δημιούργησε το καθεστώς χρέους, που όσο περνάει ο χρόνος τόσο περισσότερο διευρύνεται σε όλη

την Ευρώπη και κατά τα φαινόμενα δεν θα αφήσει καμία χώρα ανέγγιχτη. Είναι επομένως απαραίτητο να συμφωνήσουμε στο ότι από το αποτέλεσμα που επιφέρουν πρέπει να κρίνονται οι αποκλεισμοί ή μη, και όχι επί των εκτιμήσεων, των προβλέψεων και προβολών τους στο μέλλον. Υπό αυτή την έννοια το παραπάνω «προληπτικό μέτρο» δεν φαίνεται να έχει επιφέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν χώρες στις οποίες οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να παρεμβαίνουν ακόμη και στην οικονομική και δημοσιονομική πολιτική. Οι Ελβετοί πολίτες για παράδειγμα μέσω του ακυρωτικού δημοψηφίσματος έχουν το δικαίωμα του βέτο, όταν θεωρήσουν ότι οι πολιτικοί υπερβάλλουν με τη φορολογία ή με τις δημόσιες δαπάνες, όταν για παράδειγμα οι δαπάνες βαρύνουν με υπερβολικό χρέος τους δημόσιους προϋπολογισμούς. Άλλωστε στη συνέχεια αυτό το τεράστιο βάρος πέφτει πάντα κυρίως στους ώμους των μελλοντικών φορολογουμένων και της νεότερης γενιάς. Μέσω του δημοψηφίσματος πρωτοβουλίας πολιτών -στην Ιταλία για παράδειγμα- μπορούν να τεθούν σε ψηφοφορία προτάσεις για μια πιο δίκαιη φορολόγηση, ώστε να περιοριστούν τα χρέη, να κληθούν οι πολιτικοί να ακολουθήσουν μια πιο δίκαιη και ισορροπημένη πολιτική επί των δαπανών. Έτσι, από τη μία πλευρά (στην Ελβετία) έχουμε ένα μηχανισμό βέτο, κάτι δηλαδή σαν ένα φρένο έκτακτης ανάγκης, ενώ από την άλλη (στην Ιταλία), ένα μέσο πίεσης για επιτάχυνση όταν η πολιτική τάξη αργεί και δεν δείχνει να κινείται προς την επιθυμητή κατεύθυνση. Ακόμη, σε πολλά ελβετικά καντόνια και πολλούς δήμους υπάρχει το οικονομικό δημοψήφισμα (financial referendum). Αυτό σημαίνει ότι όταν ένα δημόσιο έργο υπερβαίνει ένα προκαθορισμένο όριο, υποχρεωτικά οι πολίτες καλούνται να εκφραστούν μέσω ενός δημοψηφίσματος.

Φυσικά δεν είναι μόνο αυτά τα πολιτικά δικαιώματα, αλλά είναι και αυτά τα δικαιώματα που κάνουν την Ελβετία μια από τις χώρες με το μικρότερο δημόσιο χρέος, τη χαμηλότερη φορολογία, την ιδιαίτερα υψηλή απόδοση της δημόσιας διοίκησης και την αξιοσημείωτη οικονομική σταθερότητα. Υπάρχει μια ολόκληρη

σειρά ερευνών, όχι μόνο για την Ελβετία, αλλά και για την Καλιφόρνια και άλλες ομοσπονδιακές πολιτείες των ΗΠΑ που αποδεικνύει τη δυναμική αυτή. Φαίνεται δηλαδή ότι όπου λειτουργούν καλά οι μηχανισμοί άμεσης συμμετοχής στις πολιτικές αποφάσεις είναι:

α. μικρότερες οι κατά κεφαλήν δαπάνες για τη δημόσια διοίκηση και μικρότερο το ποσοστιαίο επίπεδο ανταποδοτικότητας.

β. περισσότερο δίκαιη η κατανομή των εισοδημάτων.

γ. μεγαλύτερη η ευθύνη των πολιτών απέναντι σε ζητήματα φορολογίας.

Πράγματι όπου υπάρχουν αυτοί οι θεσμοί καταγράφονται και θετικά αποτελέσματα στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Στα καντόνια όπου προβλέπεται δημοψήφισμα για οικονομικά ζητήματα η φοροδιαφυγή είναι αισθητά χαμηλότερη. Αυτό συμβαίνει γιατί:

- Όσο περισσότερο είναι ικανοποιημένοι οι πολίτες από την δημόσια διοίκηση, διότι εμπλέκονται άμεσα στις αποφάσεις που την αφορούν, τόσο πιο πρόθυμοι είναι να πληρώσουν τους φόρους που οφείλουν.
- Όσο περισσότερο μπορούν να επηρεάσουν άμεσα το κόστος και τον τρόπο με τον οποίο παρέχονται οι δημόσιες υπηρεσίες, τόσο περισσότερο αισθάνονται συνυπεύθυνοι.
- Όσο περισσότεροι πολίτες μπορούν να ελέγχουν τις δημόσιες δαπάνες, τόσο μεγαλύτερη και ισχυρότερη η προθυμία τους να υποστηρίξουν τη φορολογική προσπάθεια.

Έτσι σχηματίζεται ένας απλός και ενάρετος κύκλος ο οποίος βασίζεται τόσο στον έλεγχο όσο και στην εμπιστοσύνη. Υπάρχουν όμως και άλλοι λόγοι που οδηγούν σε αυτά τα θετικά αποτελέσματα. Τα συστήματα άμεσης πολιτικής συμμετοχής παράγουν μια ευεργετική επίδραση για τον εκδημοκρατισμό εν γένει, αλλά και για τα δημόσια οικονομικά και τη σταθερότητα της οικονομίας διότι:

α) με την έγκαιρη παρέμβαση μέσω δημοψηφίσματος οι πολίτες δεν

περιορίζονται στη δυνατότητα να εκλέξουν μια άλλη πλειοψηφία στις επόμενες εκλογές, τιμωρώντας απλά τους προηγούμενους ανίκανους κάθε φορά που προκηρύσσονται εκλογές, αλλά μπορούν να παρέμβουν κατά τη διάρκεια της νομοθετικής περιόδου, αποτρέποντας ορισμένες κρίσιμες και επιζήμιες δαπάνες, άδικους φόρους, μεγάλα δημόσια έργα, σπατάλες. Στην Ιταλία για παράδειγμα με ένα εθνικό δημοψήφισμα απέφυγαν μια γιγαντιαία οικονομική σπατάλη, στην πυρηνική πορεία της χώρας, που όπως αποδείχτηκε ξεκάθαρα με το δημοψήφισμα οι πολίτες δεν επιθυμούσαν. Μην ξεχνάμε ότι στην Ελλάδα ακόμη και σήμερα υπάρχουν πολλά έργα μεγάλης κλίμακας έτοιμα να βαρύνουν τους ώμους των φορολογουμένων, για τα οποία οι πολίτες φυσικά δεν θα κληθούν ποτέ να εκφράσουν την άποψή τους.

β) οι πολίτες, μέσω του δημοψηφίσματος, είναι περισσότερο ενημερωμένοι σχετικά με τις δημόσιες δαπάνες και την πολιτική γενικότερα. Καταλαβαίνουν καλύτερα τι πάει να πει δημόσια δαπάνη και φυσικά ότι είναι αυτοί οι ίδιοι που θα καταλήξουν να πληρώσουν, επομένως γίνονται πιο προσεκτικοί και υπεύθυνοι.

γ) οι πολίτες με τα δημοψηφίσματα μπορούν επίσης να ελέγξουν το κόστος της ίδιας πολιτικής, τις δαπάνες που καταλήγουν σε πελατειακές σχέσεις και σε οικονομικές και πολιτικές κάστες.

Αντιμετωπίζεται με αυτό τον τρόπο το μείζον πρόβλημα του χάσματος μεταξύ των προτιμήσεων των πολιτικών και των προτιμήσεων των πολιτών. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι υπάρχουν ισχυρές ομάδες συμφερόντων -ελάχιστων αριθμητικά ανθρώπων- που είναι καλά οργανωμένες, με υψηλές χρηματοδοτήσεις, που μπορούν συνεχώς να κατευθύνουν τις δημόσιες δαπάνες και την κυβερνητική γραμμή. Η «διασπορά» της τελικής απόφασης και του ελέγχου σε όλο και περισσότερους πολίτες, θα μπορούσε να αποτελέσει ένα πολύ αποτελεσματικό μέσο περιορισμού του παραπάνω φαινομένου. Αντίθετα, οι «απλοί-κανονικοί» πολίτες στις εκλογές, ψηφίζουν, συχνά για ιδεολογικούς λόγους, ένα κόμμα με μια «forfait» ψήφο, όμως πάνω σε πολλά επί μέρους θέματα έχουν πολύ διαφορετικές θέσεις, τόσο από το κόμμα που ψήφισαν, όσο και από τις επιλογές που γίνονται από την

κυβέρνηση που σχηματίζεται στη συνέχεια. Ενώ άλλες φορές ψηφίζουν μόνο και μόνο για να αποτρέψουν την άνοδο ενός ιδεολογικά αντίπαλου κόμματος. Στοιχεία που συμβάλλουν στη διαιώνιση του φαύλου κύκλου της προγραμματικής ασυνέπειας των κομμάτων, αλλά και των κατευθυνόμενων οικονομικών επιλογών.

Θα έπρεπε επομένως να αναλογιστούμε εάν ο αποκλεισμός από τη δυνατότητα διενέργειας δημοψηφισμάτων για οικονομικά θέματα παρήγαγε για τους πολίτες τα επιθυμητά αποτελέσματα. Σήμερα στην Ελλάδα -κατά τρόπο παράλογο και ανορθόδοξο- το ποσοστό της φορολόγησης είναι αντιστρόφως ανάλογο της ανταποδοτικότητας. Η μέτρια έως κακή ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών, η υψηλή φοροδιαφυγή σε όλη την επικράτεια, τα επίπεδα ρεκόρ του δημόσιου χρέους, οι αναρίθμητες περιπτώσεις σπατάλης δημόσιου χρήματος οφείλονται -εκτός των άλλων- και στο γεγονός ότι οι πολίτες-φορολογούμενοι δεν έχουν λόγο πάνω σε αυτά τα ζητήματα οικονομικής φύσης, ούτε φυσικά το δικαίωμα πολιτικού ελέγχου των μεμονωμένων σημαντικών αποφάσεων. Οι πληροφορίες και η εμπειρία από τα σφάλματα του παρελθόντος αλλά και η σύγκριση των διαφόρων πολιτικών συστημάτων θα έπρεπε αποτελεί τον «πολιτικό οδηγό» για το μέλλον. Οι παραπάνω παρατηρήσεις συνάδουν στο ότι είναι λανθασμένη η οπτική που θεωρεί ότι μόνο η περισσότερη «από τα πάνω» πολιτική αποφασιστικότητα και ο συγκεντρωτισμός στον έλεγχο, θα μπορούσαν να αποφέρουν καλύτερα αποτελέσματα, υπευθυνότητα και λογοδοσία επί των δημοσίων οικονομικών. Στην πραγματικότητα φαίνεται να ισχύει ακριβώς το αντίστροφο, είναι η αποσυγκέντρωση και η μεταφορά τους πολιτικού ελέγχου στα χέρια των πολιτών, που θα μπορούσε να συμβάλει στον πολυπόθητο έλεγχο, στη λογοδοσία και στην ισχυροποίηση του κράτους δικαίου.

Για τη σύνταξη του κειμένου χρησιμοποιήθηκαν, στοιχεία και πληροφορίες από τα παρακάτω βιβλία και ιστοσελίδες:

- [Guidebook to direct democracy. In Switzerland and beyond.](#)
- G. Matsusaka, *For the Many and the Few*. The Initiative,

Public Policy and American Democracy, University of Chicago Press 2004.

- Democracy International.org
- Institute for Direct Democracy in Europe
- Thomas Benedikter «*Più potere ai cittadini – Introduzione alla democrazia diretta e ai diritti referendari*» Bolzano, Ιούλιος

*Στην Ιταλία στις 17 Απρίλη του 2016 διεξήχθη ακυρωτικό δημοψήφισμα για την κατάργηση του νόμου που προέβλεπε την επέκταση της διάρκειας των συμβάσεων παραχώρησης εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στις θαλάσσιες περιοχές (εντός 12 ναυτικών μιλίων από την ακτή) μέχρι την εξάντληση της ωφέλιμης ζωής του αντίστοιχου κοιτάσματος. Παρά την σαφή υπεροχή των ψήφων υπέρ της κατάργησης του νόμου (85,85% των έγκυρων ψήφων), η πρόταση του δημοψηφίσματος απορρίφθηκε επειδή το ποσοστό συμμετοχής ήταν 31,19% των ψηφοφόρων που ζουν στην Ιταλία και στο εξωτερικό, χαμηλότερο επομένως από το προβλεπόμενο ποσοστό συμμετοχής (quorum ίσο με 50% συν μία ψήφος). Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το quorum παραπέμπουμε στο άρθρο: [Δημοψηφίσματα και όρια συμμετοχής και αποδοχής](#).

Πηγή: it.wikipedia.org

! [Γιώργος Κουτσαντώνης](#)

Πηγές/φωτογραφία:

- [Δημοψηφίσματα με πρωτοβουλία πολιτών, greekdimo.wordpress.com](#)
- [Ellogos.net](#)